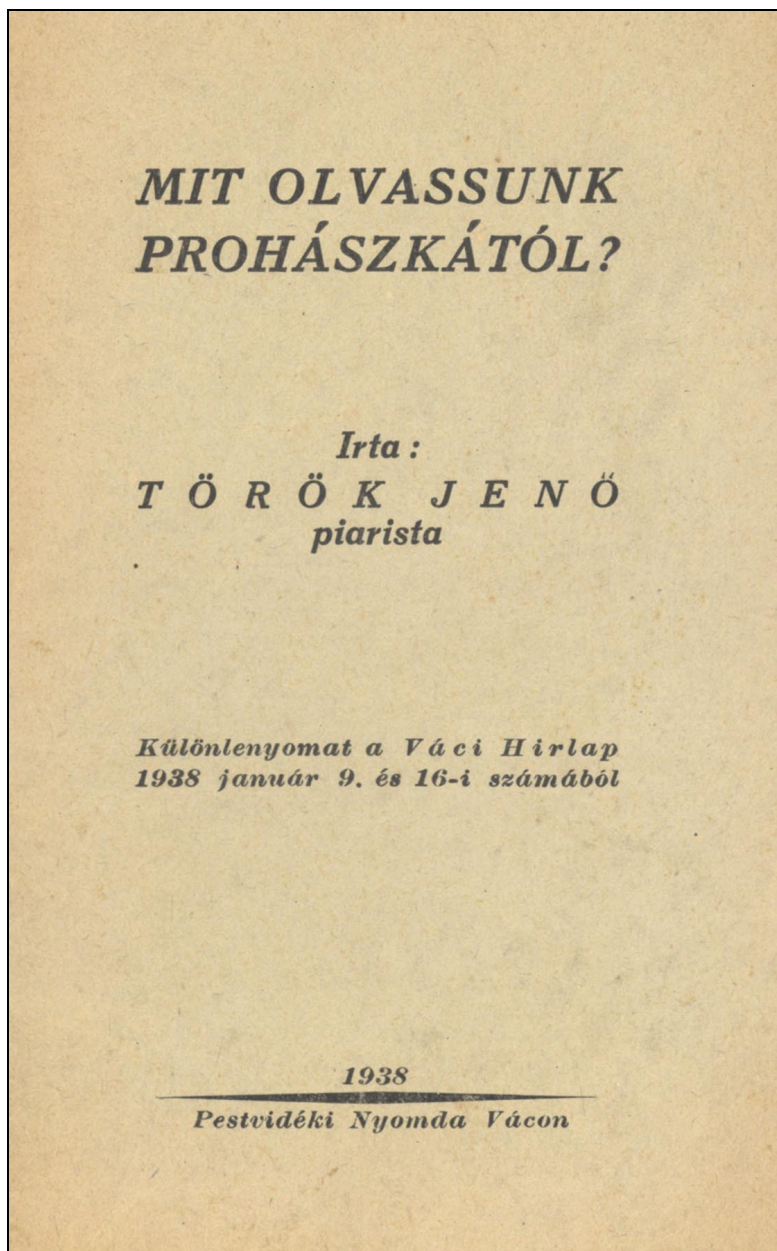

Török Jenő

Mit olvassunk Prohászktól?

mú a Pázmány Péter Elektronikus Könyvtár (PPEK)
– a magyarnyelvű keresztény irodalom tárháza – állományában.

Bővebb felvilágosításért és a könyvtárral kapcsolatos legfrissebb hírekért
látogassa meg a <http://www.ppek.hu> internetes címet.

Impresszum

Török Jenő
piarista
Mit olvassunk Prohászktól?

Különlenyomat a Váci Hírlap 1938.január 9. és 16-i számából

A könyv elektronikus változata

Ez a publikáció az azonos című füzet elektronikus változata, mely Vácott jelent meg 1938-ban. Az elektronikus változat a Piarista Rend Magyarországi Tartománya engedélyével készült. A könyvet lelkipásztori célokra a Pázmány Péter Elektronikus Könyvtár szabályai szerint lehet használni. Minden más jog a Piarista Rend Magyarországi Tartományáé.

Tartalomjegyzék

Impresszum	2
Tartalomjegyzék	3
Bevezetés	4
Téves felfogás	4
I. Amit állandóan forgatnunk kell	5
Legkiérettebb alkotása	5
Prohászka, a költő	5
A diadalmas világnézet bajnoka	6
Legintimebb írása	6
Prohászka, a misztikus	6
II.	7
A szónok és tanító	7
A szociális Prohászka	7
A publicista és politikus	7
Vátesz és történelembölcseleő	7
Egyéb írások	8
III. Tudományos munkássága	9
Prohászka portréja	10

Bevezetés

Az egyik adventi esten elhangzott¹ a felszólítás: ha a magyarság élni akar, akkor tanulékony lélekkel el kell zárándokolnia prófétájához, aki itt él közöttünk írásműveiben. Itt a kincsesbánya – csak beléje kell hatolnunk. De ez hatalmas kincsesbánya – 25 kötet – melyben kellő útmutatás nélkül el is lehet tévedni. Nem arról van szó, hogy nem akadunk mindenütt kincsre: de ez helyenkint nehezebben hozzáférhető, s csak nagyobb gyakorlat tudja kibányászni.

E kincsesbányához kitűnő útleírásunk van: az egyes kötetek előszavában, Prohászka írói hagyatékának tudós kiadója, dr. Schütz Antal piarista egyetemi tanár tollából. Ezek az előszók klasszikus tartalmi és irodalmi jellemzést nyújtva megadják a kellő útbaigazítást. Azok számára, akik nem egykönnyen jutnak hozzá a legilletékesebb útbaigazításhoz, ezek alapján és közvetlen tapasztalásból igyekezünk megfelelni arra a kérdésre, hogy mit olvassunk Prohászktól?

Téves felfogás ...

Itt legelső sorban szembe kell szállnunk azzal a nem ritkán jelentkező téves felfogással, hogy Prohászka műveinek megértéséhez a műveltség magas foka, sőt filozófiai és teológiai szakképzettség kell. Ezzel azután azok, akik ennek híján vannak, kirekesztik magukat annak a kincsnek élvezéséből, amelynek túlnyomó része után csak kezüket kellene kinyújtaniok. Ezzel szemben a valóság az, hogy Prohászka írói hagyatékának csak egynegyede tudományos munka, háromnegyedét mindenki, aki átlagos műveltséggel rendelkezik, nagy haszonnal olvashatja. Ebből a tömegeből ki kell emelnünk az írói hagyaték másik negyed részét, Prohászka legkiemelkedőbb, legáltalánosabb érdeklődésre számot tartó s őt világviszonylatban is legméltóbban képviselő műveit, amelyeknek olvasását a legszélesebb körökben kell ajánlanunk.

Először tehát ezeket vesszük sorra, azután következnek az egyéb általános érdekűek s utoljára megemlítjük a tudományos műveket is.²

¹ A Váci Katolikus Liceum 1937. december 12-i „Adventi Est”-jén, Zimányi Gyula piarista kalazantinumi igazgatónak „Prohászka tíz év távlatából” című előadásában.

² A cím melletti számok a 25 kötetes gyűjteményes kiadás kötetszámai; az idézetek Schütz Antalnak a megfelelő kötethez írt előszavából valók.

I. Amit állandóan forgatnunk kell

Legelsősorban és lehetőleg állandóan forgassuk Prohászkanak külföldön is legismertebb művét – amely egymaga elég volna ahhoz, hogy íróját a világirodalom legnagyobbjai közé sorozza, ez az *Elmélkedések az Evangéliumról* (6–7). Prohászka írói pályájának virágkorában írta ezt a könyvet, amely nem más, mint esztergomi spirituális korában másfél évtizeden át naponkint végzett elmélkedéseinek gyönyörű kivirágzása. A ma emberéhez szól páratlanul művészi formában és ragyogó nyelven, hogy egészen közel vigye hozzá az Evangéliumot s megtanítsa arra, mint kell a világban bent állva, kultúráját, szépségeit meg nem tagadva, élni az Evangélium szerint. Aki e művet állandóan forgatja – egy-egy rövid, tíz-tizenöt soros pontocska bőséges lelki táplálék egy napra – az megérti, hogy ma már sokan vallják, amit egy svájci pap mondott Prohászka nevének említésekor, zsebéből előhúzva az *Elmélkedések* egy elnyűtt német példányát: „Ebből élek”. E lapokról elragadó erővel hat reánk Prohászkanak „e világban Isten országát diadalmas optimizmussal építő világfőlényessége”, mely „eligazít minden lelki nehézségben, bevilágít a szív minden zugába és az örök csillagok alá állítja a modern élet minden megmozdulását.” Legszebb és legigazibb jellemzését az „*Elmélkedések*”-nek kiadója adta: „Amit egy zseniális gondolkodó, fáradhatatlan szamaritánus, ősi buzgóságú és látókörű apostol, nagyszabású lelki vezető, misztikus tűzű imádkozó és Isten áldotta alkotó tehetség a katolikumból mélységes hitének soha el nem boruló fényében megélt, az az *Elmélkedésekben* tökéletes harmóniájú dalba szövődött; dalba, melynek minden egyes akkordjából tisztán kicsendül a vezérhang: a Krisztusból való élet fensőbbes ereje és boldogsága...” (E mű a sorozaton kívül, önállóan is megjelent.) Hasonló értékeket tartalmaz az *Új elmélkedések* (19) című kötet.

Legkiérettebb alkotása

Prohászka másik, páratlan mélységű és csodálatos szépségű elmélkedőkönyve az *Élő vizek forrása* (7) Ez az utolsó életében megjelent könyve. Az *Elmélkedéseket* jellemző kiválóságokhoz itt még kettő járul: egy életútját már megjárta bölcs „leszűrődött és sűrített” bölcsessége s egy Istenből élő lélek misztikus tüze. Az a Prohászka szól e lapokból, aki „ennek a földi életnek minden vonatkozását teljesen átjárta az evangélium szellemével és eljutott a bölcsességnek arra a magaslatára, mikor a gondolatok, élmények és érzések beláthatatlan tarka sokasága egy gondolatnak, egy élménynek tiszta egységébe olvad.” Az *Elmélkedések* az evangélium és modern élet vonatkozásait a legapróbb részletekig dolgozza ki – e könyv a lelki élet forrására és lényegére mutat rá. Ebbe az egységes kompozícióba – úgy véljük: legkiérettebb alkotásába – az élete alkonyán álló Prohászka mintázta bele lelkének minden szépségét, mélységét, bölcsességét. (Külön is megjelent.)

Prohászka, a költő

Nemcsak Isten és a természetfölötti világ értékei ihlették meg Prohászkt, hanem a természet világa, az élet jelenségei is gyönyörű, prózában írt költeményeket fakasztottak lelkéből. A *Magasságok felé* (8) című kötet ily írásait füzi szép csokorba. Itt páratlan harmóniába egyesül író és apostol: „Prohászka írói génusza itt ragyog fel a legeredetibb és legintimebb színben... s egészen új irodalmi műfajokat teremt.” Épp ezért igen alkalmas e könyv arra, hogy a katolikumon kívül álló, de a szépségek és mélységek iránt fogékony lelkekkel is megszerettesse Prohászkt.

A diadalmas világnézet bajnoka

Prohászkanak legegyénibb műve, melynek megjelenése szinte forradalmi jelentőségű a magyar szellem és irodalom történetében: a *Diadalmas világnézet* (5) Ebbe a nagyszabású, átütő erejű és magával sodró írásába „belehárfázta a maga kimélyült, egészséges, kegyelemmel átítatott, zseniális, diadalmas, nagy egyéniségét. A Diadalmas világnézet a negyvenöt éves Prohászkanak tökéletes arcképe.” E mű a kereszténység fölséges védelme a művészet oly tökéletes formájában, a szellem oly nagy gazdagságával és alakító erejével, hogy csak a legnagyobbakkal: Platónnal és Dantéval lehet – Schütz Antal szerint – egybevetni. De nagy jelentősége van a magyar nyelv és irodalom szempontjából is: „Prohászka itt az élmények mélységével, a gondolatok ragyogó eredetiségével, a meggyőződés és felsőbbes szellem sugallta nemes retorikával, kimeríthetetlen alakító erővel olyan művet alkotott, aminőt a magyar irodalom addig nem ismert; művet, melyben egyesül Kölcsey nemes lendülete és heve Vörösmarty dús lelkületével, Széchenyi pátosza Gyulai Pál klasszikus művészetű egyszerűségével, Petőfinek mindig rohamra kész demokratisága Kemény Zsigmond szellemi előkelőségével ... S mindez a lelkiség, az evangélium, a katolikum szolgálatában! Valóban, ilyen hangokat még nem hallatott a magyar nyelv.” (Külön is megjelent.)

Legintimebb írása

Aki az említett köteteket olvasta, már kellő megértéssel fog belepillantani e páratlan, ragyogó lélek szentélyébe, azokon a mélységes áhítatot keltő ablakokon keresztül, amelyeket Prohászka maga nyit meg naplóiban, a *Soliloquia* (23–24) két kötetében. E feljegyzéseket nem a nyilvánosságnak szánta. Leírja bennük „lelke legrejtettebb mozdulásait és indulásait, titáni szellemének vívódásait és felelet-kereséseit, a lelki embernek legtitkosabb problémáit és kínjait”. E mű feltárja lelki fejlődését – s kibontakozik előttünk, különösen az utolsó évek feljegyzéseiből az „egyre növekvő kizárólagossággal és intenzitással Istenben és a hittitkokban élő” Prohászka – a misztikus.

Prohászka, a misztikus

A misztikus, Istenben elmerülő Prohászka legmélyebb és legtüzesebb megnyilvánulása az *Élet Kenyere* (24). Ez halála után jelent meg és csak kis része egy, az Oltáriszentségről tervezett nagyobb műnek „Így még nem írtak az Oltáriszentségről” állapítja meg Schütz Antal. „Soha lendületesebben, színesebben, sodróbb ritmussal nem írt Prohászka. Ennek meg is felel a hatás. Aki csak félig is fogékony lélekkel átengedi magát ezeknek a rembrandti szintengereknek s beethoveni hangárámlásoknak, ha még annyira száraz lélek is, előbb-utóbb belémuzsikálják a mélységes *sensus eucharisticust*.” Azonban misztikai jellegénél fogva csak az említett művek után olvasandó, mert nem könnyű olvasmány. (Külön is megjelent imakönyv alakban.)

II.

Prohászka eddig felsorolt művei a legkiemelkedőbbek. Úgy vagyunk velük, mint egy hatalmas hegycsoport néhány örök-hófedte égbenyúló csúcsával, melyeknél a szomszéd hegyóriások alacsonyabbak ugyan, de még mindig messze kiemelkednek az átlagos magasságok fölé. Így tehát többi műveinek értékét az előbbiek kiemelése a legkevésbé sem akarja kisebbiteni. Annál kevésbé, mert az említettek csak 7 kötetet tesznek ki – a többi 18 a gazdag változatosság széles skáláján más-más oldalról mutatja be a legsokoldalúbb zsenit, akit valaha hordott a magyar föld. Most egyelőre figyelmen kívül hagyva a tudományos műveket, írói hagyatékának kb. felére irányítjuk tekintetünket.

A szónok és tanító

E kötetek közül azok érdemelnek elsősorban figyelmet, melyek Prohászkt, mint szónokot és tanítót mutatják be. *Élet igéi* I–III. (13,17, 18) cím alatt található beszédei. E kötetekben újra megszólal a régi katolikus Nagygyűlések bűvös hatású díszszónoka, a legnagyobb konferenciázó s nem utolsósorban a nagyközönségtől nem ismert, kispapjainak csodálatos mélységgel prédikáló esztergomi lelki igazgató. A híveit tanító apostolotód mutatkozik a pásztorleveleit tartalmazó kötetben: *Világosság a sötétségben* (9). Itt a legelvontabb hitigazságokat fejtegeti könnyen érthetően egyszerű hívei számára. E mű tehát a legegyszerűbbek szántára is alkalmas lelki olvasmány, mely szépen mutatja, hogy „ez a szédítő magaslatokon járó sas miképp változik át a fiait szárnya alá váró anyatyúkká.”

A szociális Prohászka

Ma különösen időszerűek a szociális Prohászkt bemutató kötetek. Elméleti alapvetést e téren a *Kultúra és terror* (11) című kötetben megjelent nagyobb dolgozatai nyújtanak. Egyes konkrét kérdésekben vallott állásfoglalásai publicisztikai működésének tárházaiban található. A szociális szeretet parancsát a gyakorlatba átváltó „fölséges arányú irgalmas szamaritánust a *Missziós levelek* (1) című kötet állítja elének.

A publicista és politikus

Publicisztikai működését a folyóirat- és újságcikkeit tartalmazó kötetek tárják elének. Ezekben a szociáldemokrácia és liberalizmus ellen harcoló írásai a legérdekesebbek. Három kötetéről van itt szó: *Az Úr házáért* (20), *Az igazság napszámában* (21), *Iránytű* (22). Utóbbi kötet különösen érdekes: itt fejti ki a kommunizmus utáni időkben a politika porondjára is kilépő Prohászka most is időszerű problémáinkban álláspontját!

Vátesz és történelembölcselelő

Prohászkanak „megadatott ismernie a kor jellegét, értelmeznie jeleit a kinyilatkoztatás örök igazságainak világánál, utat mutatni és nyitni az életre hivatott jövő számára”. E váteszi kiválóságának örök irodalmi emléke a *Korunk lelke* (10) című kötet, mely egyben mély és eredeti történelembölcselet.

Egyéb írások

A fiatal Prohászka írói arcképét mutatja az *Utak és állomások* (16) című kötet: szellemes útleírások s római teológuskori visszaemlékezések, melyekben érdekesen jelentkezik a prohászcai humor. Nevezetes évfordulók megemlékezései, kiváló egyéniségek ragyogó portréi találhatók az *Ünnepnapok* (12) című kötetben. *A Sion hegyén* (25) beszédei és cikkei a hazaszeretet és vallásosság harmóniájának gyönyörű dokumentumai.

III. Tudományos munkássága

Már a nem széles köröknek szánt tudományos munkái cím szerint: *Isten és a világ* (1), *A keresztény bűnbánat és bűnbocsánat* (2), *Föld és ég* (3–4), *Az elme útjain* (14), *Hit és ész* (15). Ezek a szaktudományok körében is dicsőségét szerzik Prohászknak, a természettudományok terén is biztosan mozgó, mélyen járó filozófusnak és teológusnak.

Ezekben iparkodtuk felvázolni nagy vonalakban a prohászki kincsesbánya térképét, hogy megkönnyítsük a tájékozódást s még inkább, hogy kedvet ébresszünk iránta. Aki a legapróbb részletekig akar tájékozódni, vegye elő a 25. kötet gondos tartalommutatóját s ott megtalálja, amit keres.

Prohászka portréja

Prohászka művei olvasásakor – épp jobb megértésük érdekében – meg kell tekintenünk ércnél maradandóbb emlékét, szép szobránál is értékesebb: lelki portréját, amit egyéniségének legbehatóbb, mert rokonszemű ismerője, a műveit kiadó Schütz Antal festett róla a „Prohászka pályája” című élet- és jellemrajzban. (A 25. kötetben, de külön is) Ez írás nyomán imponáló méretekben bontakoznak ki Prohászka gigantikus egyéniségének, Isten áldotta zsenijének körvonalai. Ez a nagyság vonz, hogy szellemével érintkezzünk írásain keresztül. Tegyük bátran és minél gyakrabban: nagyobb mélységeket, szebb és művészebb formában eredeti magyar nyelven úgysem találunk. Lelkünk pedig egyre nemesedni, tisztulni, finomodni fog s eltöltik „erős, friss érzések; mintha üde, harmatos, virágos alpesi völgyben állnék, hol minden érintetlen és erőteljes ... s a hegyek, mint óriás hullámok lejtenek és emelik lelkemet ég felé...” (Prohászka)